

СЕКЦІЯ 11 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341

РЕАЛІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ – ПРИНЦИПУ НАЙКРАЩОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У ВНУТРІШНЬОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ¹

Біла-Кисельова А.А., аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
суддя Дніпровського районного суду міста Херсон

Стаття присвячена визначенню відповідності національного законодавства міжнародним стандартам; проаналізовано, як відображені «принцип найкращого забезпечення інтересів дитини – спеціальний принцип міжнародного захисту прав дитини» у внутрішньому праві

Ключові слова: міжнародне право, національне законодавство, міжнародний захист прав дитини.

Статья посвящена исследованию соответствия национального законодательства международным стандартам; проанализировано, как отображен «принцип наилучшего обеспечения интересов детей – специальный принцип международной защиты прав детей» во внутреннем законодательстве.

Ключевые слова: международное право, национальное законодательство, международная защита прав детей.

Bila-Kyselova A.A. THE IMPLEMENTATION OF THE SPECIAL PRINCIPLE OF INTERNATIONAL PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD THE PRINCIPLE OF THE BEST INTERESTS OF THE CHILD INTO DOMESTIC LAW OF UKRAINE

The article investigates the defined compliance of national legislation with international standards; analyzed as reflected „the principle of the best interests of the child is a special principle of international protection of the rights of the child” into domestic law.

Key words: international law, national law, international protection of the rights of the child.

Постановка проблеми. Міжнародний захист прав дитини є складовою частиною міжнародного захисту прав людини. Це означає, що до дитини застосовуються всі положення міжнародного захисту прав людини.

До основних принципів прав людини відносяться принцип поваги прав і свобод людини, принцип недискримінації і рівності, принцип універсальності прав людини, принцип рівноправності і самовизначення народів і націй тощо [1, с. 63]. Враховуючи особливість захисту прав дитини, були сформовані і спеціальні принципи міжнародного захисту прав дитини, до яких відносяться принцип неприпустимості дискримінації, принцип найкращого забезпечення інтересів дитини, принцип вільного вираження дитиною своїх власних поглядів, принцип дотримання (забезпечення) права дитини на життя і здоровий розвиток, принцип особливого захисту й охорони дітей.

¹ У статті на тему «Міжнародні стандарти та формування суддівського корпусу України», яка була опублікована у 6 випуску, том 4, була допущена технічна помилка у прізвищі одного з вчених. Вірно має бути вказано І. Самсін.

Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року є документом, в якому відображені принципи міжнародного захисту прав дітей та основною тезою якої є: «Людство зобов'язане давати дитині краще, що воно має» [2]. Так, пункт 1 ст. 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року досить наглядно відображає принцип найкращого забезпечення інтересів дитини: «В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється як найкращому забезпечення інтересів дитини».

Україна, як держава-учасниця, намагається належно виконувати зобов'язання, взяті на себе відповідно до Конвенції про права дитини. Внутрішнє право стає все більш необхідним інструментом реалізації міжнародно-правових норм, що стосуються дітей.

Отже, проаналізуємо, які дієві заходи було зроблено Україною за останні роки для реалізації «принципу найкращого забезпечення інтересів дитини».

Аналіз останніх досліджень. Доречно згадати, що Л. Губерський акцентував, що «саме діти, майбутнє людства, кожної держави, кожної нації, мають бути забезпечені особливими правами, особливим захистом, що зумовлюється необхідністю повного і гармонійного розвитку кожної дитячої особистості. Ці права вирізняються у загальному контексті прав людини та реалізації фундаментальних прав і свобод» [1, с. 3]. Л. Заблоцька наголошувала, що «права дитини порівняно з іншими правами людини є досить новим поняттям. На міжнародному рівні необхідність охороняти дитину як окрему категорію людей було закріплено в Женевській декларації прав дитини 1924 року. Цей документ заклав підвалини розвитку інституту прав дитини» [1, с. 21]. О. Шевченко зазначала: «Нині можна сказати, що інститут захисту прав дитини склався, він є частиною галузі міжнародного права, що регулює питання захисту прав людини» [1, с. 63].

Україна намагається забезпечити дітям особливе ставлення з боку держави та надати відповідного захисту; послідовно реалізовує ті цілі, які ставить міжнародна спільнота. Це стосується й дотримання принципу найкращого забезпечення інтересів дитини. Відображення реалізації цього принципу в національному законодавстві України підтверджує актуальність обраної теми.

Постановка завдання. Враховуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне проаналізувати, які кроки зробила Україна за останній час для реалізації принципу найкращого забезпечення інтересів дитини як спеціального принципу міжнародного захисту прав дитини. Для цього визначимо, що таке «міжнародний захист прав дитини», звернемось до національного законодавства України і дослідимо його.

Виклад основного матеріалу. У міжнародно-правовій літературі термін «міжнародний захист прав людини» використовується досить широко. Ряд вчених зазначають, що в сферу міжнародного захисту прав людини входить «розробка міждержавних угод та інших документів з прав людини, а також сприяння їх здійсненню». Так, А. Мовчан, наприклад, розуміє під «міжнародним захистом» міжнародне співробітництво держав зі сприяння загальній повазі і дотриманню прав людини й основних свобод [1, с. 37]. Він вказує, що діяльність з міжнародного захисту прав людини складається зі створення загальних рекомендацій із прав людини, розробки міжнародних угод у цій області, створення спеціального механізму з перевірки виконання державами своїх міжнародних зобов'язань з прав

людини. В. Рудницький зазначав, що «коли мова йде про міжнародний захист прав людини, говорять швидше про міжнародне співробітництво держав-членів ООН у сприянні розвитку прав людини і повазі до них» [3]. В. Петранов розглядає міжнародний захист прав людини як один із видів діяльності щодо прав людини в міжнародних відносинах поряд з такими видами діяльності, як сприяння реалізації міжнародних угод у сфері прав людини та міжнародний контроль за дотриманням цих угод [4]. Є думки, що термін «міжнародний захист прав людини» позначає сукупність принципів і норм, що утворюють одну із галузей сучасного міжнародного права.

Так як міжнародний захист прав дитини є складовою частиною міжнародного захисту прав людини, то до дитини можуть бути застосовані всі положення міжнародного захисту прав людини. При цьому розгляд питань, що стосуються прав дитини, як самостійний предмет у рамках міжнародного захисту прав людини викликаний насамперед причинами об'єктивного характеру. По-перше, у результаті цілого ряду історичних умов соціальний статус дітей нижчий, ніж у дорослих, і міжнародний захист прав дитини спрямований на забезпечення їх рівними правами і можливостями. По-друге, у силу фізичної і розумової незрілості дитині необхідне надання особливих прав і додаткового захисту. Про це заявляє Г. Піскорська у своїй роботі «Міжнародний захист прав дитини як інститут міжнародного права» [1, с. 36]. Вона вказує, що «нормотворча діяльність із захисту прав дитини велася за декількома напрямками: 1) закріплення прав дитини в універсальних деклараціях і конвенціях з прав людини; 2) закріплення прав дитини в міжнародних угодах, що регламентують права окремих соціальних груп, тісно пов'язаних з дитиною (права жінок, біженців), або в зазначеній галузі відносин (сімейні, трудові, освіта); 3) розробка декларацій і конвенцій, які спеціально регулюють права дитини (Декларація прав дитини 1959 р., Конвенція про права дитини 1989 р.). Захист прав дітей в окремих галузях є предметом діяльності також спеціалізованих установ ООН: Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та ін.». Г. Піскорська надала таке визначення «міжнародному захисту прав дитини»: «Це система міжнародних органів і процедур, що здійснюють захист дітей шляхом розробки міжнародних стандартів у галузі прав дитини і створення спеціальних механізмів контролю за дотриманням цих прав з боку держав». А Л. Павлова висловила думку, що «міжнародний захист прав дитини є

системою взаємоузгоджених дій держави та неурядових міжнародних організацій, спрямованих на повноцінне та гармонійне формування дитячої особистості, надання міжнародної допомоги дітям, особливо з тих країн, що розвиваються» [1, с. 68]. Дослідивши доктринальні визначення, які надали відомі вчені, можна сформулювати своє поняття «міжнародний захист прав дитини». Отже, можна сказати, що міжнародний захист прав дитини – це реальне співробітництво держав зі сприяння загальній повазі і дотриманню прав і свобод дітей шляхом виконання тих міжнародних угод, які визнаються діючими незалежно від наявного контролю щодо їх дотримання.

Україна намагається шляхом удосконалення існуючих законодавчих норм та прийняття нових реалізовувати захист прав дитини за міжнародними стандартами.

Відповідно до ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України» [5]. Згідно з п. 1 ст. 15 Закону України «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори підлягають сумільному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права [6].

Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року є частиною національного законодавства України. Пункт 1 ст. 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року досить наглядно відображає принцип найкращого забезпечення інтересів дитини. Як відбувається реалізація цього принципу в дійсності в Україні за останні роки? Чи виконує Україна взятті зобов'язання за міжнародною угодою?

У 2009 році було прийнято Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року у якості Закону про Національний план дій [7].

У 2011 році в процесі виконання Національного плану дій Комітет ООН з прав дитини, який є міжнародним контрольним механізмом за виконанням положень Конвенції з прав дитини, зауважив і рекомендував: «15. Комітет позитивно відзначає призначення Спеціального представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань захисту прав дитини, рівноправ'я та недискримінації, а також створення при Секретаріаті Уповноваженого відділу захисту прав дітей та гендерної рівності... 21. Комітет занепокоєний поточною ситуацією з інформаційними матеріалами про Конвенцію, які є обмеженими у кількості і характеризуються низькою якістю, а також станом підготовки професійних груп, які займаються дітьми. Зокрема у Комітету викликає занепокоєння обмежена кількість тренінгів з

прав дітей серед співробітників правоохоронних органів, медичних і соціальних працівників, вчителів, співробітників іміграційних служб, представників судової влади та журналістів... 26. Комітет закликає Державу-учасницю внести зміни до Цивільного кодексу з тим, щоб гарантувати встановлення у національному законодавстві однакового мінімального шлюбного віку для хлопців та дівчат – 18 років... 29. ...переглянути законодавство з метою забезпечення інтеграції принципу найкращих інтересів дитини... 85. Комітет закликає Державу-учасницю запровадити систему ювенальної юстиції, як це передбачено Національним планом дій, щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року. З огляду на це Комітет закликає Державу-учасницю вжити усіх заходів для того, щоб нова Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні та відповідний закон про її затвердження повністю відповідали Концепції та іншим відповідним стандартам, зокрема Мінімальним стандартним правилам ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), Керівним принципам запобігання злочинності серед неповнолітніх ООН («Ер-Ріядські керівні принципи»), Правилам ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі («Гаванські правила»), Віденським керівним принципам щодо дій в інтересах дітей у системі кримінального правосуддя...» [8].

Для реалізації Національного плану дій було вдосконалено законодавство України, зокрема з'явився Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року [9], Указ Президента України від 16 грудня 2011 року «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні» [10], Указ Президента України від 11 серпня 2011 року «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини» [11], Закон України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку» від 15 березня 2012 року [12], 13 квітня 2012 року прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України [13], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року [14]. 21 лютого 2012 року з'явилася Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року» [15].

Відповідно до Указу Президента України від 16 грудня 2011 року «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні» «Кабінету Міністрів України слід ужити

невідкладних заходів щодо активізації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, спрямованої на поліпшення захисту особистих і майнових прав дітей, їх соціального захисту, забезпечення врахування в такій роботі рекомендацій Заключних спостережень Комітету ООН з прав дитини за підсумками розгляду третьої та четвертої зведених періодичних доповідей про реалізацію Україною положень Конвенції ООН про права дитини,... ужити разом із Міністерством юстиції України та Міністерством внутрішніх справ України заходи щодо запровадження циклу телерадіопрограм із роз'яснення завдань кримінальної юстиції стосовно неповнолітніх, інформування про права дітей та їх законних представників під час здійснення дізнання, досудового слідства, правосуддя, а також перебування в установах виконання покарань». Передбачалось створення ефективної системи реабілітації неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з метою їх перевиховання та ресоціалізації шляхом розроблення корекційних, освітньо-інформаційних та психолого-педагогічних програм. Цим Указом передбачалось досить швидко активізувати навчання з питань Конвенції серед різних фахівців, які працюють з дітьми, адже, як зазначалось ще Резолюцією 800(1983) Парламентської Асамблей РЄ «Про принципи демократії» від 01.07.1983 року, «освіта в галузі прав людини необхідна однаковою мірою також для того, аби забезпечити розуміння того, що здійснення прав є невід'ємним від відповідальності» [15, с. 174]. Указом Президента України від 11 серпня 2011 року було запроваджено Інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини, який повинен забезпечувати додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері. Основними завданнями Уповноваженого є: постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентові України пропозицій щодо припинення і запобігання повторення порушень прав і законних інтересів дитини; внесення Президентові України пропозицій щодо підготовки проектів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини; здійснення заходів, спрямованих на інформування населення про права та законні інтереси дитини [11]. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку» шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років. Згідно з гл. 38 нового Кримінального

процесуального кодексу України закріпили особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» у ч. 3 ст. 18 Закону України від 7 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів» визначена спеціалізація для судів, що розглядають кримінальні провадження щодо неповнолітніх: «Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю із стажем роботи суддею не менше десяти років, досвідом здійснення кримінального провадження в суді і високими морально-діловими та професійними якостями. У разі відсутності в суді суддів з необхідним стажем роботи суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обирається з числа суддів, які мають найбільший стаж роботи на посаді судді» [14].

Також для реалізації вищезазначеніх ініціатив здійснювалось належне фінансування відповідних структур. За останній рік Уряд вніс зміни до Порядку використання коштів, передбачених у держбюджеті для реалізації державної політики з питань сім'ї та дітей. Відповідно до цього Порядку будуть «заплановані тренінги,... а також дослідження з приводу рівня доступу до правосуддя» [16]. Рішенням Уряду вводяться нові заохочувальні коефіцієнти щодо підвищення розміру оплати адвокатам, які надають беззплатну вторинну правову допомогу [17].

Висновки. Інститут міжнародного захисту прав дитини являє собою сукупність міжнародно-правових принципів і норм, які визначають права і свободи дітей, що встановлюють зобов'язання держав із забезпечення і практичного перетворення в життя (реалізації) цих прав і свобод, а також міжнародні механізми контролю за виконанням державами своїх міжнародних зобов'язань.

Україна належно виконує зобов'язання, які має відповідно до Конвенції про права дитини. Як видно з дослідження, принцип найкращого забезпечення інтересів дитини як спеціальний принцип міжнародного захисту прав дитини знайшов реалізацію через вдосконалення законодавства України за останні роки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. – Вип. 50. – К. : Київський інститут міжнародних відносин, 2004. – 110 с.
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

3. В. Рудницкий. Имплементация международных норм о правах человека в конституционном праве государств-членов ООН // Международное сотрудничество государств в области прав человека. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 60.
4. В. Петранов. Правовое государство и международное сотрудничество в области прав человека // Международное право в современном мире. – М., 1991. – С. 112.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 року №1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.
7. Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Закон України. Програма від 05.03.2009 р. № 1065-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.
8. Комітет з прав дитини : 56 сесія ; розгляд доповідей, поданих державами-учасницями відповідно до ст. 44 Конвенції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/unicef_ukraine2011.pdf.
9. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
10. Про питання щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні : Указ Президента України від 16.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1163/2011>.
11. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини : Указ Президента України: [положення] / Схема від 11 серпня 2011 року № 811/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>.
12. Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку: Закон України від 15.03.2012 р. № 4525-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4525-17>.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran3882#n3882>.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4652-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/paran149#n149>.
15. Загальнонаціональний науково-практичний юридичний журнал «Право України». – 2013. – № 8. – 309 с.
16. Мінсоцполітики: Уряд затвердив видатки, спрямовані на реалізацію державної політики з питань сім'ї та дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=t247537865&cat_id=244274160.
17. Збільшується оплата праці адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247615866&cat_id=244274160.